

Drenthe

Bartho Hendriksen

Colofon

© 2020 Odyssee Reisgidsen vof | www.odyssee-reisgidsen.nl

© 2020 Bartho Hendriksen en Leo Platvoet

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Derde, geactualiseerde druk 2020

Tekst: Bartho Hendriksen

Foto's: Bartho Hendriksen te zij anders aangegeven

Serieredactie: Bartho Hendriksen en Leo Platvoet

Kaart: UvA Kaartenmakers, Amsterdam | www.uva-kaartenmakers.nl

Odyssee Reisgidsen

Odyssee Reisgidsen levert zijn titels als paperback of als e-book. Paperbacks zijn verkrijgbaar bij de (reis)boekhandel in Nederland en Vlaanderen, via Bol.com of de Odyssee-website. De e-books zijn verkrijgbaar via de Odyssee-website en een groot aantal internetplatforms. Uiteraard proberen wij de geboden informatie zo actueel en accuraat mogelijk te houden. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid.

Met dank aan

Fred Geers, Mary Kuiper, Siebe Postma, Romke Visser en Marketing Drenthe voor het beschikbaar stellen van foto's.

Volg Odyssee Reisgidsen op Facebook en twitter

Meld je aan voor de Odyssee Nieuwsbrief via www.odyssee-reisgidsen.nl/news
[www.odyssee-reisgidsen.nl](mailto:info@odyssee-reisgidsen.nl) | info@odyssee-reisgidsen.nl

Odyssee zoekt auteurs

Een passie voor Riga, Moldavië, Extremadura of een andere (onbekende) bestemming aan de randen van Europa of elders in de wereld? En je wilt er misschien een reisgids over schrijven? Voor meer informatie -en contact- zie www.odyssee-reisgidsen.nl.

Foto omslag paperback: Kerk van Zweeloo

Foto omslag: Fietser bij hunebed. Foto Marketing Drenthe

Foto pagina 5: Fochteloërveen. Foto Romke Visser

ISBN 9789461231277

Voorwoord

Ik heb u lief, mijn heerlijk landje,
Mijn eenig Drentheland
Drents volkslied, 'Mijn Drenthe'

Drenthe maakt zijn naam als groene provincie meer dan waar. De provincie telt maar liefst drie nationale parken – Dwingelderveld, Drents-Friese Wold en Drentsche Aa – en heeft prachtige natuurgebieden. Je vindt er ongerepte bossen, ruige heidevelden, zompige veenmoerassen, oneindige zandvlakten en een lieflijk beeklandschap.

Drenthe verrast. Van authentieke brinkdorpen tot de 'stad der paleizen' en van veenkoloniën tot Kolonieën van Weldadigheid. Een het landschap zit boordevol geschiedenis. Neem bijvoorbeeld de grafheuvels en hunebedden.

Er is genoeg te doen in Drenthe. Het is bij uitstek een provincie om te voet of per fiets te verkennen. Een netwerk van meer dan 1400 kilometer aan fietspaden brengt de bezoeker tot in alle hoeken van de provincie. En voor de wandelaar zijn er korte en lange wandelroutes uitgezet. Maar er zijn ook interessante musea, rustieke theetuinen, galeries met hedendaagse kunst, middeleeuwse kerken, historische havezaten en oude boerderijen.

Deze reisgids neemt je op verkenning door Drenthe, de oerprovincie van Nederland.

Veel reisplezier in Drenthe,
Bartho Hendriksen

Informatie

De redactie van deze gids is afgesloten in juli 2020 toen Nederland langzaam ontwaakte uit de corona-isolatie. Uiteraard hebben we geprobeerd de geboden informatie zo actueel en accuraat weer te geven. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid. Voor reacties, aanvullingen en suggesties: info@odyssee-reisgidsen.nl.

Actuele informatie

Updates van de gids Zeeland kun je vinden op de Odyssee website:
www.odyssee-reisgidsen.nl/item/drenthe-updates

Inhoudsopgave

Inleiding op Drenthe

Drenthe verkennen 7

Assen en Noord-Drenthe

Odyssee's aanraders 12

Brinkdorpen, veenkoloniën en Drentsche Aa 13

Midden-Drenthe

Boswachterijen en hunebedden 27

Zuidwest-Drenthe

Heidevelden en hunebedden 40

Zuidoost-Drenthe

Zand- en veengronden 55

Proef Drenthe

Van Bonenbrij tot Zuidlaarderbol 66

Typisch Drents

Taal, architectuur en hunebedden 68

Praktische informatie

Drenthe van A tot Z 72

Kaders

Drenthe in een notendop 9

Historisch overzicht 11

Maatschappij van Weldadigheid: Veenhuizen 21

Nationaal Park Drentsche Aa 25

Hunze 30

Schaapskudde 37

Nationaal Park Drents-Friese Wold 42

Shakespeare in Drenthe 42

Nationaal Park Dwingelderveld 43

Hunebedden D53 en D54 45

Maatschappij van Weldadigheid: Frederiksoord 47

Drentse School 51

Podagrissen 61

De prinses van Zweeloo 65

Hunebedden 70

Drenthe verkennen

Heidevelden bij Gasteren. Foto BigStock

Drenthe is rijk aan natuurschoon en heeft een lange cultuurgeschiedenis. Het is de provincie van uitgestrekte heidevelden, bossen en veenontginningen én van hunebedden, grafheuvels, veenkoloniën en nostalgische brinkdorpen. De provincie vormde eeuwenlang een ondergeschoven kind in de Republiek der Nederlanden. De Drentenaren hadden bijvoorbeeld geen vertegenwoordigers in de Staten-Generaal. Pas in 1815 werd het een volwaardige provincie. In de 20ste eeuw werd Drenthe dankzij de veenontginningen opengelegd. Assen, Emmen en Meppel groeiden uit van kleine brinkdorpen tot regionale verzorgingscentra.

Drenthe is dé fietsprovincie van Nederland met als bekendste evenement de jaarlijkse Fietsvierdaagse. Maar ook wandelaars, skaters, kanovaarders en rustzoekers vinden hun route of plek in Drenthe. Er zijn honderden wandelroutes uitgezet die over zandgronden en heidevelden en door esdorpen en veenkoloniën en heidevelden voeren. Ook Vincent van Gogh raakte geïnspireerd door het Drentse landschap.

Landschap

Het reliëf van Drenthe oogt als een omgekeerd soepbord. De zandgronden van het Drents Plateau vormen het verhoogde middendeel en langs de randen van het bord liggen de (voormalige) hoogveengebieden. Het reliëf op het bord bestaat uit evenwijdig lopende zandruggen en beekdalen. Centraal op het plateau ligt het Ellertsveld, waar de belangrijkste beken ontspringen. De basis van het Drentse landschap werd gelegd in de laatste twee ijstijden. Tij-

dens het Saalien, 100.000 tot 150.000 jaar geleden, bedekten gletsjers, dikke landijsmassa's, het noordelijke deel van het land. Het ijs voerde zand, leem, keien en zwerfstenen met zich mee. De gletsjers stuwden de aanwezige zandlagen op tot stuwwallen. Aan het eind van de ijstijd sleet het smeltwater diepe dalen uit. Toen het ijs was verdwenen, bleven de meegevoerde zwerfkeien en het keileem (een mengsel van keien, leem en zand) achter. In de laatste ijstijd, het Weichselien, 70.000 tot 11.500 jaar geleden, heerste er in onze streken een koud toendraklimaat. Krachtige poolwinden bliezen het zand uit de drooggevalle zeeën over het land, waar het als dikke lagen dekzand werd afgezet. Aan het eind van de laatste ijstijd stegen de temperatuur en de grondwaterstand. Op het Drents Plateau ontstonden weelderige bossen. Langs de randen en in de beekdalen van het plateau vormden zich dikke hoogveenpakketten. Het Drents Plateau werd uiteindelijk omringd door ontoegankelijke veenmoerassen. Zo bleef *d'Olde Lantschap* tot ver in de 18de eeuw een geïsoleerde regio.

Zandgronden

De zandgronden van het Drents Plateau waren onvruchtbaar. Het landschap bestond uit heidevelden, zandverstuivingen en enkele beekdalen. Op de zandgronden ontstonden de karakteristieke esdorpen met de brink, de es, de groenlanden en het veld als vaste elementen. De nederzettingen werden gesticht op de overgang van hoge en lage gronden in de nabijheid van beekdalen. In de dalen lagen de *groenlanden* die als hooi- en weiland werden gebruikt.

Op de hogere gronden rond het dorp bevond zich de *es*, het bouwland. De kleine akkers op de es werden omringd door heidevelden – het *veld* genoemd – die werden gebruikt als weidegebied voor het vee. 's Nachts werd het vee op stal gehouden. De mest werd vermengd met heideplaggen en over de essen verspreid. Elke boer in het dorp bezat *waardelen*. Het aantal van deze 'aandelen' bepaalde in welke mate hij gebruik mocht maken van de *marke*, de gemeenschappelijke gronden. Tot de marke behoorden de heide, de groenlanden, de bossen en de brink. De akkers op de es waren particulier bezit. In de 17de eeuw werden de groenlanden als eerste onder de boeren verdeeld en door houtwallen van elkaar gescheiden. Later volgden de andere markegronden. Door het gebruik van kunstmest konden grote delen van de woeste gronden worden ontgonnen. Deze grootschalige ontginningen maakten een einde aan het traditionele esdorpenlandschap. Daarnaast ging het landschap door ruilverkavelingen op de schop: beken werden rechtgetrokken, groenlanden werden verkaveld en houtwallen verdwenen.

Veengronden

Al in de 12de eeuw ontgonnen kloosterlingen op kleine schaal het veen langs de randen van de zandgronden. Pas in de 17de eeuw werd de ontginning systematisch aangepakt. Rijke Hollandse kooplieden kochten grote veencomplexen en stichtten *compagnieën* die zorgden voor de kanaalanleg en turfgraverij. Als eerste werden de Smildervenen verveend. Via Meppel werd de turf naar het westen verscheept, waar de vraag naar brandstof groot was. De aanleg van de Hoogeveense Vaart (begin 17de eeuw) gaf een impuls aan de ontginning van het veencomplex rond Hoogeveen. Vanuit het Stadskanaal werden in het begin van de 19de eeuw verschillende zijkanalen (*monden*) gegraven om de Oostermoer, het veencomplex langs de Drents-Groningse grens, te ontginnen. Als laatste werd

rond 1850 de ontginning van het Boertangerveen, het veengebied in Zuidoost-Drenthe, ter hand genomen. Hiertoe werden verschillende kanalen gegraven (de Verlengde Hoogeveense Vaart, het Oranjekanaal en het Scholtekanaal). Het 'bruine goud' trok duizenden arbeiders naar Zuidoost-Drenthe. Hun leefomstandigheden waren erbarmelijk: slechte huisvesting (plaggenhutten), armoede en drankmisbruik. Na de Eerste Wereldoorlog kon de turf niet langer concurreren met de goedkope steenkool. Zuidoost-Drenthe bleef ontredderd achter. Na het afgraven van de turf kwamen de gronden beschikbaar voor de landbouw. De zanderige ondergrond werd vermengd met de bonkaarde, de bovenste laag van het veen. Deze *dalgronden* waren uitstekend geschikt voor de teelt van aardappelen.

Drenthe in een notendop

Drenthe heeft ca. 492.000 inwoners en een oppervlakte van 2680 km². Tot 1998 telde Drenthe 34 gemeenten, nu 12. Een derde deel van de bevolking woont in de grote steden: Assen (68.000 inw.), Emmen (56.000 inw.), Hoogeveen (40.000 inw.) en Meppel (29.000 inw.). Drenthe is rijk aan dorpen: bijna een vijfde deel van de bevolking woont in een dorp met minder dan 2000 inwoners. Van de beroepsbevolking werkt 8 procent in de agrarische sector, 29 procent in de industrie en 63 procent in de dienstverlening. Speerpunten in het provinciaal beleid zijn: ontwikkelen van het stedelijk en landelijk gebied, bereikbaarheid, onderwijs en kennisinfrastructuur, en veiligheid en sociaal evenwicht.

Economie

Eeuwenlang was Drenthe een dunbevolkte, geïsoleerde provincie waar het boerenbedrijf overheerste. Met behulp van Hollands kapitaal werd in de 17de eeuw een begin gemaakt met de grootschalige turfwinning. Lange tijd was turf het belangrijkste exportproduct. Meppel vormde dankzij de goede ligging aan waterwegen de enige industriële nederzetting. Hier zorgden drukkerijen, turfvaart en weverijen voor bedrijvigheid. Tot 1940 bleef de industrie nauw met de landbouw verbonden. De meeste kleine coöperatieve zuivel- en aardappelzetmeelfabrieken fuseerden tot grote bedrijven, zoals DOMO (nu FrieslandCampina) en Avebe. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde Drenthe in snel tempo. In de veenderij en de landbouw nam de werkgelegenheid af. Met subsidies probeerde de overheid arbeidsintensieve bedrijven naar Drenthe te lokken. Assen, Hoogeveen en Emmen profiteerden van deze maatregelen. De productie van kunstvezels in de Enkafabriek betekende voor Zuidoost-Drenthe een sterke economische impuls. Rond Schoonebeek werd door de NAM olie gewonnen. De karakteristieke 'jakkikers' bepaalden lange tijd het landschap in Zuidoost-Drenthe. In 1995 werd de oliewinning gestaakt.

Bij de stimulering van de bedrijvigheid richt de provincie zich op twee zones: de as Assen-Groningen en Zuid-Drenthe. In de meer landelijke gebieden ligt de nadruk op de versterking van het toerisme en de land- en tuinbouw. Drenthe wil haar functie als toeristische provincie door de bevordering van cultuurtoerisme en plattelandstoerisme uitbouwen. Bij de landbouw ligt de nadruk op technologische innovatie, biologische landbouw en natuur- en landschapsbeheer.

Klimaat

Het weer in Drenthe												
	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Max. temperatuur	4	5	9	12	17	19	21	22	18	14	8	6
Uren zon per dag	2	3	4	5	7	7	6	6	4	3	2	1
Dagen met neerslag	18	15	18	17	18	19	19	18	17	19	21	21

bron: www.klimaatinfo.nl

De genoemde temperaturen (in °C), dagen en uren zijn gemiddelden per maand. Lokaal kunnen er lichte afwijkingen voorkomen

De noordelijke ligging van Drenthe zorgt voor een gemiddelde temperatuur die iets lager ligt dan het gemiddelde in Nederland. De temperaturen van Drenthe hebben veel minder invloed van de zee en zijn daarom aan grotere schommelingen dan gemiddeld onderhevig. Ook in de zomer kan de temperatuur lager zijn dan in andere delen van Nederland. Door de meer inlandse ligging heeft het minder last van neerslag.

Drenten

Grafheuvels in De Strubben-Kniphorstbos

Drenthe is een van de oudste bewoonde gebieden van Nederland. De hoge gronden van Drenthe waren al heel vroeg het jachtterrein van rondtrekkende jagersstammen. Er zijn stenen vuistbijlen gevonden van meer dan 200.000 jaar oud. Rond 3500 v.C. maakten deze rondtrekkende jagers plaats voor boeren die huizen bouwden en akkers in het bos aanlegden waarop graan werd verbouwd. Deze cultuur wordt de trechterbekercultuur genoemd naar de

vorm van het aardewerk – slanke potten met een trechterhals – dat werd gebruikt. Deze oer-Drenten begroeven hun doden in gemeenschappelijke graven van grote zwerfkeien die in de 17de eeuw de romantische naam hunebedden (zie kadertekst) kregen. Rond 2700 v.C. werd het trechterbekervolk opgevolgd door het klokbekervolk dat zijn doden niet langer in hunebedden maar in grafheuvels begroef. Rond 2200 v.C. begonnen de bewoners koper en later brons te gebruiken. Koper noch tin was in Drenthe te vinden en werd over grote afstanden door handelaren aangevoerd. Uit de IJzertijd (600 v.C.) dateren de *celtic fields*, een rechthoekig stelsel van kleine akkers (20 bij 40 m) die door lage wallen werden omgeven. In de Romeinse tijd raakte Drenthe, dat geen deel uitmaakte van het Romeinse Rijk, geïsoleerd.

Drenthe wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde uit 820 als *Threant*. De naam verwijst naar de drie (*thre*) 'velden' waaruit het Drents Plateau was opgebouwd: Zuidenveld, Noordenveld en Westenveld. Deze regio's vielen samen met de stroomgebieden van de Vecht, de Hunze en het Meppelerdiep. In de loop van de middeleeuwen splitsten de drie gebieden zich op in zes *dingspelen* (rechtsgebieden): Zuidenveld, Noordenveld, Oostermoer, Rolderdingspel, Dieverdingspel